

**EMANCIPATIEBELEID EN
GENDER MAINSTREAMING
BIJ HET MINISTERIE VAN
ONDERWIJS, CULTUUR EN
WETENSCHAP
*- Voorlopig Beeld -***

*Documentnummer VCE-05-34
December 2005*

Visitatiecommissie Emancipatie
Postbus 85842 - 2508 CM Den Haag
telefoon 070 - 427 4556 | fax 070 - 3924865 | vce@minszw.nl
www.visitatiecommissie-emancipatie.nl

INHOUDSOPGAVE

1. ALGEMENE INLEIDING	2
1.1. Het Nederlandse emancipatiebeleid	2
1.2. Gevolgde werkwijze	2
1.3. Status van deze rapportage.....	3
2. HET MINISTERIE VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP	3
2.1. Beleidsterreinen binnen Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.....	3
2.2. Emancipatie-aspecten binnen de beleidsterreinen	4
2.3. De plaats van emancipatiebeleid binnen OCW	5
3. VISIE VAN DE COMMISSIE OP DE STAND VAN ZAKEN.....	6
3.1. Het visitatieproces.....	6
3.2. Inhoudelijke resultaten van gender mainstreaming	6
3.3. De organisatie van gender mainstreaming.....	7
3.4. Conclusie: algemeen beeld.....	8
3.5. Aanknopingspunten voor follow-up	8
BIJLAGE 1: Taakstelling en samenstelling VCE.....	11
Taakstelling.....	11
Samenstelling	11
BIJLAGE 2: Documentatie	12

1. ALGEMENE INLEIDING

1.1. Het Nederlandse emancipatiebeleid

Sinds de Wereldvrouwenconferentie in Beijing in 1995 heeft ook Nederland gekozen voor de strategie om emancipatie duurzaam te verankeren in het beleid. Dit wordt aangeduid met de term gender mainstreaming en gedefinieerd als: het (re-)organiseren, verbeteren, ontwikkelen en evalueren van beleidsprocessen op zo'n manier dat het perspectief van gendergelijkheid wordt geïntegreerd in al het beleid, door de actoren die normaal dat beleid maken. Het kan ook worden gezien als een middel om de kwaliteit van het reguliere beleid te verbeteren door de doelstellingen van het emancipatiebeleid (rijksbreed en per departement) duurzaam na te streven. Daarnaast blijft specifiek beleid gericht op de doelgroep vrouwen en/of meisjes vaak nodig om specifieke achterstanden op te lossen.

In eerste instantie heeft de Directie Coördinatie Emancipatiebeleid (DCE) van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid de trekkersrol voor gender mainstreaming op zich genomen. Sinds begin 2004 zijn de departementen zelf aan zet. Uitgangspunt van het emancipatiebeleid is dat iedere bewindspersoon zelf verantwoordelijk is voor gender mainstreaming op het eigen beleidsterrein. Alle bewindspersonen dragen zo ieder op het eigen terrein bij aan het bereiken van de - breed aanvaarde - kabinetsdoelstellingen op het terrein van emancipatie. De coördinerend bewindspersoon stimuleert de overige bewindslieden, werkt op verschillende terreinen nauw met hen samen en zorgt voor een ondersteuningsstructuur.

Per 1 juli 2004 is de Visitatiecommissie Emancipatie (VCE) ingesteld door de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. De commissie heeft als doelstelling om in de periode tot 2007 de voortgang van het proces van gender mainstreaming bij de Rijksoverheid te volgen, te beoordelen en te stimuleren (zie voor de taakstelling en samenstelling van de commissie bijlage 2)¹. De positie van allochtone vrouwen en meisjes vormt een specifiek aandachtspunt voor de commissie.

1.2. Gevolgde werkwijze

Tijdens de visitatie gaat het enerzijds om het vaststellen van de stand van zaken. Dit betekent het identificeren van gendergevoelige beleidsdomeinen, het inventariseren van de emancipatie-activiteiten en het meten van concrete resultaten binnen een departement: in hoeverre is een departement erin geslaagd het genderperspectief te integreren in het reguliere beleid en waar kunnen we dat zien? Anderzijds gaat het om de dialoog: waarom wordt het zo aangepakt, wat zijn daar de voordelen van, blijven er toch geen kansen liggen, valt er te leren van andere departementen of van maatschappelijke organisaties die met dezelfde thema's bezig zijn?

De commissie heeft bij de visitatie gekozen voor maatwerk. Voorop staat daarbij dat zij de beleidsvrijheid van de departementen zoveel mogelijk wil respecteren. Er is in deze eerste fase gebruik gemaakt van enkele vaste bouwstenen die flexibel zijn ingezet: informatieverzameling, kennismakingsgesprekken met de bewindspersonen, inventarisatieworkshops

¹ Kamerstukken II, 2003/04, 27061, nr. 29.

en gesprekken met ambtenaren, maatschappelijke organisaties en externe deskundigen. Voor de volgende fase staan verdere informatieverzameling, nadere verkenningen op specifieke beleidsonderdelen en wederom gesprekken met departementsmedewerkers, maatschappelijke organisaties en andere deskundigen op het programma, mede op basis van elementen uit deze rapportage.

De eerste fase van de visitatie bij het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft bestaan uit een informatief gesprek op ambtelijk niveau op 30 november 2004, een gesprek met de Minister en Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschap op 15 juni 2005, een gesprek met de Staatssecretaris voor Cultuur en Media op 14 april 2005, een inventarisatieworkshop op het terrein van innovatie in onderwijs en wetenschap en bèta/techniek op 30 juni 2005 en een inventarisatieworkshop op het terrein van levenslang leren, voortijdig schoolverlaten en beroepsopleidingen op 6 september 2005. Rondom al deze activiteiten heeft uitgebreide informatieverzameling plaatsgevonden. Tenslotte is het departement in de gelegenheid gesteld het concept van deze tussenrapportage te corrigeren op feitelijke onjuistheden.

1.3. Status van deze rapportage

De voorliggende rapportage is een eerste beschouwing van de VCE van de stand van zaken op het gebied van gender mainstreaming en emancipatiebeleid bij het Departement van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Het visitatieproces is nog maar halverwege en dit voorlopige beeld bevat geen compleet overzicht van de stand van zaken of afgerond oordeel daarover van de VCE. Wel wordt aangegeven wat tot nu toe is vastgesteld. Op basis daarvan zijn eerste aanbevelingen geformuleerd tot verbetering of aanscherping van het beleid op het gebied van emancipatie en gender mainstreaming. Het departement kan hier nog mee aan de slag voordat de VCE in het najaar van 2006 haar definitieve oordeel vormt. De voorliggende rapportage vormt hiermee de basis voor de verdere activiteiten in het kader van het visitatieproces.

2. HET MINISTERIE VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP

2.1. Beleidsterreinen binnen Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

De beleidsterreinen van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) bestrijken het primair en voortgezet onderwijs, het beroepsonderwijs, de volwasseneneducatie, het hoger onderwijs, het cultureel erfgoed, de kunsten, de media, letteren en bibliotheken en de wetenschap. Hoofdpunten van het beleid op deze terreinen zijn: de arbeidsvoorwaarden van de sector onderwijs, ICT in het onderwijs, een Leven Lang Leren, voortijdig schoolverlaten, de Brede School, kerndoelen van het primair en voortgezet onderwijs, onderwijsachterstandenbeleid, schooltijden van het primair onderwijs en tussenschoolse opvang, de onderbouw, de Tweede Fase, de Veilige school en het VMBO, de Koers PO, Koers VO, de bachelor- en masteropleidingen en de selectie en toelating daarvoor, Cultuur en ICT, Cultuur en School, Cultuur en Diversiteit, Cultuur en Economie, Cultuur en Ruimte, monumenten, publieke omroep, internationaal onderzoek en wetenschapsbudget².

² Zie: www.minocw.nl

Voor het onderwijsbeleid zijn de onderwijsinstellingen een belangrijke, uitvoerende partij. Op het terrein van de kunsten en media speelt het ministerie in hoofdzaak een voorwaardescheppende rol.

2.2. Emancipatie-aspecten binnen de beleidsterreinen

Zonder de suggestie te willen wekken compleet te zijn, wil de commissie in deze paragraaf de aandacht vestigen op de naar haar mening meest relevante aanknopingspunten voor emancipatie binnen de beleidsterreinen van het departement.

De commissie constateert dat emancipatie-aspecten op het terrein van OCW in een groot aantal dossiers relevant zijn. Verschillen in toekomstperspectief en in feitelijke levensloop vormen een deel van de achtergrond van *alle* meisjes en jongens, vrouwen en mannen die het onderwijsbestel 'bevolken'. Hoewel meisjes hun achterstand in het onderwijs ten opzichte van jongens qua niveau hebben ingehaald, is er nog steeds een aantal structurele knelpunten. Belangrijke problemen zijn het beperkte aandeel (allochtone) meisjes en vrouwen binnen de bèta en technische sectoren van het onderwijs, en de achterblijvende deelname van vrouwen en allochtonen aan onderzoek en wetenschap.

Op macroniveau gaat het in het beleid om structurele verbeteringen in het onderwijsaanbod met name op bèta en technisch gebied, om toename van de deelname van (allochtone) meisjes en (jonge) vrouwen aan dat onderwijs, en daarmee om een bredere spreiding van de deelname van vrouwen op de arbeidsmarkt. Beter voorbereiden van het toekomstig arbeidspotentieel onder vrouwen kan helpen de negatieve gevolgen van de vergrijzing tegen te gaan. Binnen de onderwijssector zelf speelt eveneens de vergrijzing en het tekort aan vrouwelijke schoolleiders.

Daarnaast heeft OCW de verantwoordelijkheid om op meso- en microniveau te zorgen voor de gelijke behandeling en veiligheid van meisjes in het onderwijs. In dit kader is de stageproblematiek van allochtone meisjes van belang: meisjes met een hoofddoek komen slechts moeizaam of helemaal niet aan een stageplaats. Dit is een groot maatschappelijk probleem. OCW kan het beschikbaar stellen van stageplaatsen niet afdwingen bij werkgevers, maar kan op allerlei andere wijzen wel bijdragen aan het oplossen van de problematiek, bijvoorbeeld door het onderwerp telkens te agenderen.

Op het gebied van onderzoek en wetenschap moet OCW voor vrouwen en allochtonen belemmeringen wegnemen om hogere posities in het universitair onderwijs te kunnen bekleden en om op gelijke voet met (autochtone) mannen deel te kunnen nemen aan de wetenschap. Ook hier gaat het bovendien om een belangrijke investering in de nationale economie.

Daarnaast biedt een thema als dat van de sluitende dagarrangementen een belangrijke aanknopingspunten voor beleid op dit terrein.

Op het gebied van cultuur en wetenschap komen wij vrouwen en mannen tegen als scheppende en uitvoerende kunstenaars, als publiek, als journalisten en programmamakers, als wetenschappers en onderzoekers. Zij hebben bovendien verschillende etnisch-culturele en sociale achtergronden. Aandacht voor die verschillen is uit rechtvaardigheidsoogpunt nodig. Voor een goed functionerende democratie is pluriformiteit in termen van gender en etniciteit voor de schrijvende pers en de (publieke) omroep een essentieel ingrediënt.

Hetzelfde geldt voor diversiteit onder wetenschappers en onderzoekers: deze diversiteit is bevorderlijk voor de kwaliteit van wetenschap en onderzoek.

Er kunnen soms vraagtekens worden gezet bij uitingen van populaire cultuur. Zo geeft de huidige beeld- en muziekcultuur een sterk seksueel geladen beeld van vrouwen, niet zelden met gewelddadige en onderdrukkende componenten. Dit zou meiden kwetsbaar kunnen maken, omdat jongens door deze cultuur worden beïnvloed, maar ook omdat ze door dergelijke beelden zelf in hun denken worden beïnvloed. Krachtens het VN-Vrouwenverdrag is de overheid verplicht uitwassen als deze tegen te gaan. Zij kan dat doen door bijvoorbeeld de maatschappelijke discussie erover, te stimuleren.

2.3. De plaats van emancipatiebeleid binnen OCW

Het Ministerie van OCW ziet emancipatiebeleid als *gender mainstreamingsbeleid*, d.w.z. dat binnen alle beleidsterreinen aandacht dient te zijn voor sekseverschillen. Met de laatste beleidsnota voor het Ministerie van OCW 'Een kristal van kansen. Emancipatienota 1998 – 2002'³ is emancipatie geïntegreerd in het reguliere onderwijsbeleid⁴. Nadien is ook het emancipatiebudget⁵ verdeeld onder de beleidsdirecties.

In de cultuursector wordt gewerkt vanuit de optiek van diversiteitsbeleid. Het begrip diversiteit wordt breed opgevat; vrouwen zijn daarbinnen een doelgroep. Emancipatiebeleid heeft in het verleden vorm gekregen door subsidies voor emancipatoire initiatieven op de terreinen kunsten en media.

In enkele dossiers op de beleidsterreinen van OCW wordt expliciet aandacht geschonken aan de positie van meisjes en vrouwen en aan allochtonen. Het ministerie heeft diverse rapporten uitgebracht over de positie van vrouwelijke wetenschappers en over het percentage vrouwen in managementfuncties in de verschillende onderwijssectoren⁶, waarmee onder andere de effecten in beeld worden gebracht van de Wet Evenredige vertegenwoordiging vrouwen in leidinggevende functies (WEV) in het onderwijs.

OCW financiert in het beleid ter stimulering van excellente wetenschap en onderzoek enkele programma's om de doorstroom van vrouwen naar hogere wetenschappelijke functies te stimuleren (Aspasia-programma) en het aandeel vrouwen en allochtonen te doen toenemen onder onderzoekers ('vrouwencomponent' in de Vernieuwingsimpuls en het Mozaïek-programma voor kleurrijk talent). In het plan ter stimulering van de deelname aan het bèta-/techniekonderwijs wordt de deelname van (allochtone) meisjes en vrouwen een aandachtspunt genoemd. Mede onder invloed van het OCW-beleid heeft de zogenoemde Brede School, een concept dat emancipatie ondersteunt, een grote vlucht genomen. Daarnaast kan in dit kader de 'Operatie jong' worden genoemd, die zich onder andere richt (in samenwerking met een aantal andere departementen) op een sluitende keten jeugdvoorzieningen voor alle kinderen van 0 tot 12 jaar. Ook de recente nota 'Onderzoekstalent op waarde geschat'⁷ besteedt expliciet aandacht aan de positie van vrouwen en allochtonen. In de nota benoemt de minister uitdrukkelijk haar eigen

³ De nota is in maart 1998 aan de Tweede Kamer aangeboden.

⁴ In 2001 heeft het ministerie de Actuele Emancipatie Agenda 2001-2002 gepresenteerd. De agenda geeft een overzicht van de voortgang van het emancipatiebeleid dat in 'Een kristal van kansen' is ingezet, en bevestigt het streven naar integratie van emancipatiebeleid in het algemene vernieuwingsbeleid van OCW.

⁵ Dit budget bedroeg circa 12 mln euro.

⁶ Thermometer Vrouw en management, april 2004.

⁷ De nota is in september 2005 aan de Tweede Kamer aangeboden.

verantwoordelijkheid om in het kader van de zogeheten beleidsrijke dialoog, problemen rond de doorstroom van vrouwen en allochtonen bij de instellingen aan te kaarten.

In 2003 is de Emancipatie Effect Evaluatie van de Cultuurnota 2001-2004 gepresenteerd. Het ministerie heeft daarmee een ex-post evaluatie laten uitvoeren⁸. Het is nu bezig met onderzoeken en projecten (ATANA⁹, Netwerk CS) voor werving, selectie en coaching en voor deskundigheidsbevordering om te zorgen voor meer diversiteit in leiding en besturen van culturele instellingen.

3. VISIE VAN DE COMMISSIE OP DE STAND VAN ZAKEN

3.1. Het visitatieproces

Het visitatieproces bij Onderwijs, Cultuur en Wetenschap verliep maar ten dele naar wens. Ondanks inspanningen van de contactpersonen van de VCE liet de manier waarop aan de voorbereiding van de eerder genoemde inventarisatieworkshops is meegewerkt, zeer te wensen over. Zo kwam er bijvoorbeeld geen specifieke informatie vanuit de directie BVE beschikbaar. Ook andere directies verschaften slechts summiere informatie. De opkomst van beleidsmedewerkers van deze directies bij de workshops was zeer laag. De commissie leidt uit de gang van zaken af dat gender bij delen van het ministerie niet echt leeft.

3.2. Inhoudelijke resultaten van gender mainstreaming

Voor de beoordeling van de inhoudelijke resultaten maakt de commissie onder meer gebruik van de uitkomsten van de inventarisatieworkshops¹⁰. Opgemerkt moet worden dat decentralisering van de uitvoering een belangrijk element is in het onderwijsbeleid van het Ministerie van OCW. De resultaten en effecten van dit beleid van het ministerie hangen dan ook nauw samen met de kwaliteit van de uitvoering door 'het veld'.

Bij enkele onderwerpen op het gebied van onderzoek en wetenschap en bij het thema 'verhoging deelname aan bèta en technische opleidingen' op alle onderwijsniveaus kan gesteld worden dat de genderdimensie door het ministerie in zekere mate wordt onderkend. Ook is er soms sprake van aantoonbare gender mainstreaming, in die zin dat de belangen van meisjes en vrouwen in het beleid expliciet worden onderkend en dat getracht wordt hiermee rekening te houden. Relatief veel aandacht besteedt het ministerie aan het verhogen

⁸ Dit betreft een *ex-post* evaluatie. Een emancipatie effectrapportage houdt een *ex-ante* evaluatie in.

⁹ Hoewel ATANA zich niet expliciet richt op vrouwen maar op 'mensen met een dubbele culturele achtergrond', worden wel veel vrouwen geplaatst.

¹⁰ De onderwerpen waren: Innovatie in wetenschap en onderzoek, Deltaplan Bèta-Techniek, Innovatie in het voortgezet onderwijs, Leven Lang Leren, Voortijdig schoolverlaten, en Koers BVE. Als gevolg van deze selectie is in deze workshops geen bijzondere aandacht besteed aan het cultuurbeleid. De VCE hoopt dit beleidsterrein in een latere fase van de visitatie meer in beeld te kunnen brengen. De commissie heeft er expliciet voor gekozen tijdens de inventarisatieworkshop niet afzonderlijk aandacht te besteden aan het thema van de ondervertegenwoordiging van vrouwen in hoogleraarsfuncties en managementposities binnen het wetenschappelijk onderwijs. Dit thema is uitgebreid aan de orde geweest in een bijeenkomst, georganiseerd door het Nationaal Thematisch Netwerk Gelijke Kansen op 14 oktober 2005. Zowel vanuit de visitatiecommissie als vanuit de directie Hoger Onderwijs van OCW is actief deelgenomen aan de betreffende workshop.

van het aandeel vrouwen in leidinggevende en bestuurlijke functies in zowel het primair en voortgezet onderwijs als in de cultuursector.

Uit de inventarisatiewerkshops blijkt dat door het ministerie weinig wordt nagedacht over het effect van basale verschillen tussen vrouwen en mannen. Zo komt bijvoorbeeld de categorie (allochtone) vrouwen met zorgtaken en met een onderbroken werk- en leerloopbaan in het Leven Lang Leren-beleid niet expliciet aan bod. Juist onder hen kan onbenut potentieel vóórkomen dat interessant is om toekomstige tekorten op de vergrijzende arbeidsmarkt te helpen opvangen. Om dezelfde reden is het ontbreken van expliciete aandacht voor de genderdimensie in de BVE-koers een gemiste kans.

Goed nadenken over wat de verschillen tussen meisjes en jongens, vrouwen en mannen in een gegeven context betekenen, kan winst opleveren. Zo blijkt de opbouw en naamgeving van het profiel 'Natuur en gezondheid' in het voortgezet onderwijs sinds de invoering van de tweede fase een stijging van de keuze van meisjes voor dit profiel tot gevolg te hebben gehad. Omgekeerd heeft de manier waarop het profiel 'Natuur en techniek' is ingevuld, tot gevolg gehad dat zeer weinig meisjes ervoor kiezen. Vaak is maatwerk¹¹ nodig en het organiseren van een inhaalslag. Het Aspasia-programma (voor vrouwelijke UHD's en - sinds 2005 - UD's), het Mozaïek-programma (kleurrijk talent) en de Vernieuwingsimpuls (jonge vrouwelijke onderzoekers) verdienen dan ook waardering. Een probleem is echter dat deze tijdelijke programma's alleen gedurende een korte tijd aandacht voor de achterstandspositie genereren, maar geen wijziging bewerkstelligen in de werking van het mechanisme dat genderongelijkheid in stand houdt. De commissie onderschrijft dan ook het voornemen om - bij een positieve evaluatie van de tweede ronde - de met het Aspasia-programma gemoeide middelen structureel in te zetten.

Op de meeste velden echter van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap lijkt gender mainstreaming nauwelijks (meer) aanwezig te zijn. De genderdimensie wordt wel in algemene stukken onderkend, veelal gevat binnen het breed gedefiniëerde begrip 'diversiteit', maar de verdere uitwerking (het formuleren van concrete doelstellingen, externe genderexpertise inschakelen, afspraken maken met partijen in het onderwijsveld, monitoring, flankerende programma's) vindt niet plaats. Of er op termijn resultaten zullen worden geboekt, hangt voor een belangrijk deel van een serieus ter hand genomen uitwerking af.

3.3. De organisatie van gender mainstreaming

De commissie beoordeelt de organisatie van gendermainstreaming bij OCW op een aantal punten als positief: de interne emancipatiestructuur (met name het Emancipatie Contactpersonen Overleg (ECP)), het feit dat er formatieve ruimte beschikbaar is voor de integratie van het genderperspectief, en dat binnen het ECP de emancipatiedeskundigheid van de deelnemers wordt bevorderd.

Teleurstellend echter is dat buiten een beperkte kring het ambitieniveau van OCW op het gebied van gender mainstreaming zeer bescheiden tot onzichtbaar is. Met een beroep op het feit dat het emancipatiebeleid is 'gemainstreamd', verwijzen directies naar partijen buiten het

¹¹ Zo wisten de vrouwenvakscholen door het aanbod systematisch aan te passen aan de behoeften en mogelijkheden van de (deels allochtone) cursisten een hoog (80%) percentage van hen aan een betaalde baan te helpen.

ministerie, veelal partijen die niet door enig democratisch orgaan worden gecontroleerd en door niemand op het gendergehalte van hun beleid(suitvoering) worden aangesproken. Er worden weinig expliciete emancipatiedoelen geformuleerd, laat staan dat het ministerie de partners in het veld instrumenten in handen geeft om hun aandeel in die doelen te kunnen realiseren. Dit geldt niet voor de inspanningen ter verhoging van het aandeel vrouwen in leidinggevende en bestuurlijke functies in het onderwijs en de cultuursector waar het ministerie actief zorgt voor meer 'diversiteit'.

Er wordt onvoldoende gebruik gemaakt van analyses op basis van de (wel beschikbare) monitor-gegevens naar sekse (en etniciteit), waardoor ook het departement zelf niet altijd zicht heeft op de effecten op (allochtone) meisjes en vrouwen van uitgevoerd beleid. Het voornemen de monitoring uit te breiden naar het hoger onderwijs, stemt de commissie positief. Een gemiste kans is dat het departement de ontwikkeling van modules in de introductieprogramma's van nieuwe medewerkers en andere voornemens tot een meer structurele en brede deskundigheidsbevordering van personeel en management – dat wil zeggen, anders dan binnen het verband van emancipatiecontactpersonen - niet heeft doorgezet; ook niet nadat het departement constateerde dat initiatieven op dit punt van de zijde van de DCE onvoldoende van de grond kwamen.

3.4. Conclusie: algemeen beeld

Afgezien van een aantal waardevolle projecten (bijvoorbeeld het Aspasia-programma, ATANA) die duidelijk hun vruchten afwerpen, is er in het beleid van OCW weinig expliciete aandacht voor het genderperspectief en voor kleurrijk talent. Het ministerie verdedigt dit met een verwijzing naar de gepleegde 'mainstreaming' naar het veld, maar ziet daarbij over het hoofd dat het op een *andere* wijze, namelijk via het aanspreken van dat veld op de bereikte resultaten, wél aan zijn verplichtingen moet blijven voldoen. Mainstreaming valt niet één op één samen met decentralisatie van taken: het gaat om zichtbare doorwerking in alle onderdelen van het beleid.

Het emancipatiebeleid van OCW stelt dan ook teleur. Er is bovendien onvoldoende besef dat emancipatiebeleid uitstekende kansen biedt, niet alleen op microniveau voor (allochtone) meisjes en vrouwen en tevens voor (allochtone) jongens en mannen, maar ook om op macroschaal nationale en EU-prioriteiten te realiseren. De commissie heeft zich geen beeld gevormd van het specifieke, door het departement gevoerde, allochtonenbeleid.

3.5. Aanknopingspunten voor follow-up

Hieronder volgen aanbevelingen, suggesties en aandachtspunten, waarmee het ministerie naar het oordeel van de commissie in de periode tussen de beide visitatierondes al aan de slag zou moeten. Dit wil niet zeggen dat geen andere goede acties denkbaar zouden zijn en het staat het ministerie natuurlijk vanzelfsprekend vrij om ook naar eigen inzicht verbeteringen aan te brengen in de wijze waarop het genderperspectief in het beleid wordt geïntegreerd.

Het beleid

De VCE acht, vanwege het fundamentele belang van de onderwijssector voor de gendergevoeligheid van de samenleving, de ontwikkeling van een actuele visie en de

implementatie van die visie in beleid, dringend gewenst¹². De commissie beveelt aan om gender mainstreaming op dit terrein concreet vorm te geven door de volgende stappen:

- Formuleer een aantal belangrijke emancipatiedoelstellingen voor het mainstreamen van het OCW-beleid (en verdisconteer daarin andere belangrijke factoren zoals etniciteit of leeftijd). Leid deze doelstellingen af van hoger gelegen doelstellingen en verplichtingen. Veranker ze in algemeen geldende kwaliteitseisen voor de betreffende onderwijssector. Formuleer doelen in termen van werkelijk te behalen resultaten, van output.
- Formuleer helder waar de verantwoordelijkheid voor de geformuleerde emancipatiedoelen ligt en baken de onderlinge verhouding van verantwoordelijkheden tussen ministerie en instellingen duidelijk af.
- Sluit met relevante partners (bijvoorbeeld instellingen in de BVE-sector, de Vereniging van samenwerkende Nederlandse universiteiten (VSNU), de HBO-raad) convenanten op basis van concrete afspraken over wat zij het komend jaar gaan doen, en reken ze daarop na een jaar af.
- Stel per beleidsterrein kernindicatoren op, waarmee het departement de voortgang van gender mainstreaming kan monitoren.

In een aantal gevallen kan (ook) gebruik worden gemaakt van de mogelijkheden die de Wet Evenredige vertegenwoordiging biedt.

De commissie adviseert op het terrein van het cultuurbeleid, naast het bevorderen van de vertegenwoordiging van (allochtone) vrouwen in leidinggevende en bestuurlijke functies, ook aandacht te besteden aan inhoudelijke onderwerpen zoals het bevorderen van een pluriforme beeldvorming naar sekse, etniciteit, leeftijd etc. in persmedia en omroepproduct, en het stimuleren van de maatschappelijke discussie over excessen in de huidige beeld- en muziekcultuur. Daartoe kan het ministerie de jarenlang opgebouwde expertise van deskundigen op dit gebied inschakelen.

De inventarisatieworkshops boden verschillende concrete aanknopingspunten voor genderbeleid. Zo vindt de commissie het beslist nodig om bij de uitvoering van de Koers BVE de ontwikkelingen en de effecten van het beleid zorgvuldig langs de lijnen gender en etniciteit te monitoren, zoals het geval is bij het beleidsthema Voortijdig schoolverlaten.

Gezien het grote maatschappelijke belang van het bereiken van meer seksegelijkheid zou het ministerie wel degelijk enige verplichting bij de scholen mogen leggen door te vragen bij de uitwerking van innovatieplannen rekening te houden met culturele en sekseverschillen, en aan te geven hoe ze die hebben meegenomen in hun aanpak. Op het niveau van universiteiten kunnen convenanten met sociale partners een instrument zijn om het doel 'vergroten aandeel vrouwen in hogere universitaire functies' te operationaliseren. De tijdens een recente workshop van het Nationaal Thematisch Netwerk Gelijke Kansen door VSNU, HBO-raad, het Nederlands wetenschappelijk onderzoek (NWO) en het ministerie rond dit thema geformuleerde gezamenlijke intenties, vormen daarvoor een goede basis.

Het ministerie zou de nuttige inzichten en methodieken die genderdeskundigen hebben ontwikkeld, meer dan tot dusver, structureel moeten opnemen in het beleid ter vergroting van het aandeel (allochtone) meisjes en vrouwen aan bèta- en techniekonderwijs.

¹² In dit verband moet worden vermeld dat het Ministerie van OCenW geen (substantieel) aandeel heeft genomen in het interdepartementale Meerjarenbeleidsplan Emancipatie van 2000, met het argument dat het departement een eigen beleidsnota zou uitbrengen.

In het algemeen adviseert de commissie emancipatiedoelen op de terreinen onderwijs, wetenschap en onderzoek niet langer op projectmatige basis, maar structureel aan te pakken.

In het kader van de bijdrage die OCW levert c.q. zou kunnen leveren aan de invulling van de indertijd in de Verkenning Levensloop geschetste contouren van het levensloopbeleid, waarbij investeren in menselijk kapitaal gedurende alle fasen van de levensloop een centrale invalshoek vormde, zouden de activiteiten van de projectdirectie Leren en Werken ook expliciet moeten worden gericht op mensen (veelal vrouwen) die buiten de arbeidsmarkt staan.

Met betrekking tot het de stageproblematiek voor meisjes die een hoofddoek dragen, is het de taak van OCW om op alle fronten deze problematiek te (laten) agenderen, de beeldvorming rond deze groep te verbeteren en de grote maatschappelijke consequenties zichtbaar te maken.

De organisatie

De commissie adviseert het Ministerie van OCW structureel te investeren in bevordering van de emancipatiedeskundigheid van de mensen die gender mainstreaming moeten helpen realiseren. Bijvoorbeeld, zoals het ministerie eerder van plan was, door de ontwikkeling van modules in de introductieprogramma's van nieuwe medewerkers. Een andere, eenvoudige manier is om expliciet emancipatiedeskundig personeel te werven.

Teneinde de resultaten van gender mainstreaming in al het gevoerde beleid te kunnen beoordelen, zijn gegevens nodig, zowel over het beleid, als over de feitelijke situatie waar het beleid zich op richt. De commissie beveelt de departementsleiding aan, het beschikbaar komen van deze gegevens - zoals de systematische registratie op sekse en etniciteit (en op de combinatie van beide: allochtone meisjes/allochtone jongens) - waar nodig te bevorderen. Bij de analyse van de emancipatie-effecten van beleid kan OCW de onderwijsinspecties verzoeken hierin een grotere rol te spelen.

BIJLAGE 1: Taakstelling en samenstelling VCE

Taakstelling

Volgens het instellingsbesluit van 29 juni 2004 heeft de Visitatiecommissie Emancipatie de volgende taken:

- a. het toetsen van de integratie van het man/vrouwperspectief in beleidsontwerp en beleidsuitvoering
- b. het inzicht geven aan de verantwoordelijke bewindspersonen in verbeteringsmogelijkheden en het aanwijzen van de beleidsdomeinen die bij voorrang extra aandacht behoeven
- c. het in kaart brengen van goede voorbeelden en deze ter beschikking stellen aan bewindspersonen
- d. het inzicht geven in de algehele voortgang van de uitvoering van de gender mainstreaming en het zonedig doen van voorstellen tot bijstelling daarvan aan de coördinerend bewindspersoon voor emancipatie.

Met "het integreren van het man/vrouwperspectief" wordt het algemene begrip gender mainstreaming bedoeld.

Samenstelling

De commissie is als volgt samengesteld:

Voorzitter	mevrouw mr. P. C. Lodders-Elfferich
Plaatsvervangend voorzitter	mevrouw mr. G. M. M. Blokdijk-Hauwert
Leden	de heer drs. A. Kasem mevrouw drs. T. van den Klinkenberg mevrouw mr. dr. L. M. M. Mulder mevrouw prof. dr. J. V. Outshoorn de heer prof. dr. J. J. Schippers
Adviserend lid namens het SCP	mevrouw dr. S. Keuzenkamp
Secretaris / adviserend lid	de heer mr. J. H. J. de Wildt

De commissie wordt ondersteund door het secretariaat dat naast de secretaris bestaat uit:

Plaatsvervangend secretaris	mevrouw dr. M. J. Meesters
Bureau manager	mevrouw K. Nairi

De delegatie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap bestaat uit:

Voorzitter	de heer prof. dr. J. J. Schippers
Lid	mevrouw drs. T. van den Klinkenberg

BIJLAGE 2: Documentatie

- Eindrapportage Emancipatietaakstellingen departementen 1999 - 2002 (SZW/DCE, juli 2002)
- Interdepartementale Overzichtsrapportage Gender Mainstreaming (SZW/DCE, oktober 2002)
- Een kristal van kansen. Emancipatienota 1998-2002, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Zoetermeer.
- Actuele Emancipatie Agenda 2001-2002, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Zoetermeer, 2001
- Emancipatiebeleid 2002, brief d.d. 15 maart 2002 van de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan de Tweede Kamer (TK vergaderjaar 2001-2002, 28 009, nr. 9)
- WOMEN AND SCIENCE: Review of the situation in the Netherlands, Helsinki Group on Women and Science, mei 2002, Dutch national report by Ilja Mottier, Ministerie van OCW, 2002
- Plan van aanpak voor het wetenschapspersoneelsbeleid *Talent voor de toekomst, toekomst voor talent*, dr. Van Vucht Tijssen e.a., juni 2000.
- Wetenschap - Tussen roeping en beroep, SISWO, september 2001
- Emancipatiemonitor 2004, Sociaal en Cultureel Planbureau en Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag 2004. (Zie ook de Emancipatiemonitor 2000 resp. 2002)
- Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2005, Memorie van Toelichting (TK vergaderjaar 2004-2005, 29 800 hoofdstuk VIII, nr. 2)
- Emancipatie in de Begrotingsstukken 2005, hoofdstuk xx, pag. xx - xx (VCE, mei 2005)
- Δ-plan β/techniek, Actieplan voor de aanpak van tekorten aan bèta's en technici, Den Haag, 2003
- Education at a Glance, OESO, september 2003
- Voortgangsbrief Deltaplan bèta/techniek d.d. 20 december 2004 van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan de Tweede Kamer
- Vooruit! Innoveren in het voortgezet onderwijs, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Den Haag, januari 2005
- De leerling geboeid, de school ontketend, Koers VO, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Den Haag, 2004
- Gemeenschappelijke Afspraak over innovatie in het voortgezet onderwijs, tussen de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, en Schoolmanagers_VO, Den Haag, 8 juni 2005
- Verkenning Levensloop, Beleidsopties voor leren, werken, zorgen en wonen, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Den Haag, januari 2002
- Emancipatiemonitor 2004, Sociaal en Cultureel Planbureau en Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag 2004. (Zie ook de Emancipatiemonitor 2000 resp. 2002)
- Handleiding Gender Mainstreaming, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, DCE, 2003
- Handleiding Emancipatie Effectrapportage, herziene editie, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, DCE, 2005
- OCW-internetsite: www.minocw.nl
- OR-internetsite: www.onderwijsraad.nl
- Internetsite www.gendergap.nl

- Internetsite www.deltapunt.nl
- Internetsite www.vhto.nl
- Internetsite www.technica10.nl
- Internetsite www.axis.nl